

АЛЕКСАНДАР С. ПАВЛОВИЋ¹

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ ПРИШТИНА – ЛЕПОСАВИЋ

ПРОСЛАВА ЂУРЕНА У ПРИЗРЕНСКОЈ ГОРИ – ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ

САЖЕТАК. Прослава Ђурена, која се према датуму одржавања поклапа са празновањем православног Ђурђевдана, један је од најважнијих елемената нематеријалног културног наслеђа Горанаца. Реч је о догађају карактеристичном по масовним окупљањима праћеним музиком и игром, која се у току неколико дана организују у горанским селима на подручју Призренске Горе. Полазећи од тога да у научној литератури о прослави Ђурена има веома мало података, у раду настојимо да донесемо приказ неколико главних карактеристика овог догађаја и тиме пружимо допринос његовом истраживању. Резултати презентовани у раду добијени су на основу теренског истраживања спроведеног у горанском селу Враништа крајем 2018. године и у време прославе Ђурена 2019. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Ђурен; Призренска Гора; Горанци; Враништа; Косово и Метохија.

Призренска Гора је планинска котлина јужно од Призрена, на крајњем југу Косова и Метохије, смештена између највиших врхова Шар-планине, Кораба и Коритника.² Простире се на површини од 385,6 квадратних километара и обухвата осамнаест села, насељених Горанцима,³ и варошицу Драгаш, као административно средиште области, у којој поред Горанаца живе и Албанци (Сл.

¹ alek.pavlovic@orion.rs

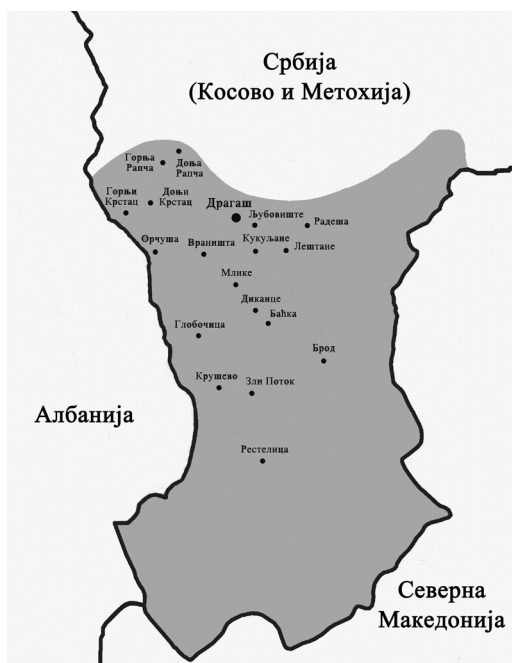
Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада Института за српску културу Приштина – Лепосавић, по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије број 451-03-9/2021-14/200020 од 5. фебруара 2021. године.

Рад је примљен 19. априла 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2021.

1).⁴ Према попису из 1991. године, у Призренској Гори је живело око 17.000 Горанаца (Хасани, 2000, стр. 41), док је оних који се тако изјашњавају две деценије касније на овом подручју било тек око 8.000 (Derans i Žeslen, 2011, стр. 13).⁵ Последњи подаци Организације за европску безбедност и сигурност (ОЕБС) говоре о томе да број припадника горанске заједнице који у Призренској Гори данас живе износи око 9.000 (*Municipal Profiles*, 2018, стр. 95).⁶

О Горанцима у Призренској Гори објављен је релативно велики број научних студија. Забелешке о овој етничкој заједници доноси још Иван Степанович Јастребов (2018, стр. 199–211), у време док

- ² Термином *Призренска Гора* одређен је највећи део географске области Гора, која не припада у потпуности Косову и Метохији, односно Србији. После Првог светског рата ова област је подељена између Краљевине СХС (Југославије) и Албаније, тако да је југословенској држави припало деветнаест горанских села, од којих се седамнаест налази у данашњој Србији, а два у Северној Македонији, док је девет села додељено Албанији (Ранковић, 2016, стр. 102).
- ³ Горанци (или Горани) јесу заједница словенског порекла, исламске вероисповести (Дармановић, 1994, стр. 143). Матерњи језик им је горански, или *нашински/нашенски* (како га сâми називају), за који се сматра да представља мешавину северозападних македонских, шарских српских и метохијских говора (Младеновић, 2000, стр. 49, 50). Горанска села на подручју Призренске Горе су Доња и Горња Рапча, Доњи и Горњи Крстац, Радеша, Љубовиште, Враништа, Лештане, Кукуљане, Орчуша, Млике, Диканце, Баћка, Глобочица, Брод, Крушево, Зли Поток, Рестелица.
- ⁴ До седме деценије XX века у Драгашу није било Албанаца. Они се у ово место досељавају након што је 1960. године од дотадашњих засебних општина Гора, насељене Горанцима, и Опоље, насељене Албанцима, формирана јединствена општина са средиштем у Драгашу. У новоформираној општини Албанци су до 1990. године заузели најважније позиције у руководству, запошљавању, образовању, да би их деценију касније у Драгашу било око 30% у односу на укупан број становника (Ахметовић, 2000, стр. 56). Године 2011. у овој варошици је регистровано око 45% Албанаца (*Regjistrimi i Popullsisë Ekonomike Familjare dhe anesave në Kosovë 2011*, 2013, стр. 22).
- ⁵ Драстично опадање броја становника Призренске Горе од деведесетих година XX века наовамо проузроковано је интензивним исељавањем, које се у највећем обиму одиграло после рата на Косову и Метохији 1999. године. У прве три послератне године догодио се талас исељавања који није забележен у историји Призренске Горе (Hasani, 2003, стр. 63), а процена је да се у периоду од 1999. до 2011. године са овог подручја иселило више од десет хиљада Горанаца (Борђевић-Црнобрња, 2014, стр. 41). Заједно са око 4.500 Горанаца из тридесетак места и градова широм Косова и Метохије, Горанци из Призренске Горе већином су се иселили у централну Србију и Војводину (Хасани, 2000, стр. 39–40).
- ⁶ Процењује се да ван Призренске Горе, не рачунајући области насељене Горанцима у Албанији и Северној Македонији, живи више од 60.000 припадника горанске заједнице (Хасани, 2000, стр. 44).

Слика 1. МАПА ПРИЗРЕНСКЕ ГОРЕ

је, средином друге половине XIX века, као руски вицеkonzул, а затим и konzул, службовао у Призрену. У годинама пре и после Другог светског рата Горанце у Призренској Гори проучавао је Милисав Лутовац, који је синтезу сакупљене грађе о насељима, пореклу и животу горанског становништва објавио у једној од својих најпознатијих антропогеографских студија (1955). До краја 20. столећа Горанцима су се бавили бројни научници, који су истраживали музичку традицију овог народа (Васиљевић, 1950; Ivanović, 1972; Станковић, 1993; Traeger, 1972, 1974, 1980), говор (Mladenović, 1986; Младеновић, 2001), традиционалну ношњу (Дармановић, 1994), свадбене обичаје (Дивац, 1995), утицај савремених промена на традиционалну културу (Дармановић, 1995) итд. Са аспекта истраживања етничког идентитета Горанаца важан допринос остварен је захваљујући пројекту Географског института САНУ „Јован Цвијић“, спроведеном од 1991. до 1994. године (Антонијевић и Радовановић, 1995). У сарадњи са Одбором за проучавање Косова и Метохије САНУ, исти институт је реализовао и истраживање положаја Горанаца у условима измењеног друштвено-политичког контекста на Косову и Метохији непосредно након рата 1999. године⁷ (Бурсаћ, 2000).

Околности у јужној српској покрајини после рата 1999. године, повезане са друштвеним и политичким променама које су на овом подручју проблематизовале питање положаја мањинских, неалбанских заједница, допринеле су томе да се Горанцима у Призренској Гори посвети додатна научна пажња. У прве две деценије XXI века о њима је објављено више студија домаћих и страних истраживача различитих профила – етнолога, антрополога, етномузиколога, лингвиста, и других (Derans i Žeslen, 2011; Дрвошанов, 2012; Ђорђевић Црнобрња, 2014; Idrizi, 2013; Markov, 2019; Ранковић, 2016; Ranković, 2018; Рељић, 2011; Тончева, 2013; Nasani, 2003, итд.). Неколико студија, у истом периоду, посвећено је истраживању проблема из домена миграција, културних и идентитетских пракси припадника горанске заједнице ван Призренске Горе, нарочито у Београду (Ђорђевић Црнобрња, 2014, 2015, 2020; Ђорђевић Црнобрња, 2015, 2015а, 2018).

Већ само делимичан преглед научних студија о Горанцима сведочи о прилично великом интересовању за ову етничку заједницу, ког, по свему судећи, међу истраживачима никада није недостајало. Ипак, иако би се на основу броја објављених научних радова могао стећи утисак да су Горанци истражени у већини сегмената који их као заједницу карактеришу, чињеница је да су неке теме из њиховог живота и културе у досадашњим истраживањима само дотакнуте, односно да нису обрађене у довољној

⁷ Рат на Косову и Метохији 1999. године чинила су два истовремена сукоба. Први сукоб је био између полиције Републике Србије и војске Савезне Републике Југославије, са једне стране, и албанске паравојне Ослободилачке војске Косова (ОВК), која је оружаном борбом настојала да Косово и Метохију одвоји из састава Србије, са друге стране. Други сукоб је обухватао бомбардовање Косова и Метохије, целе Србије и СР Југославије од стране НАТО-а и одбрану југословенске војске од ове агресије. Повод за напад НАТО-а, започет без сагласности Савета безбедности УН-а, биле су оптужбе на рачун српских власти да спроводе етничко чишћење Албанаца на Косову и Метохији, односно неприхватање споразума од стране Београда на конференцији у француском граду Рамбујеу, који је предвиђао распоређивање НАТО снага на подручју јужне српске покрајине, са правом кретања на целој територији СР Југославије. Бомбардовање НАТО-а почело је 24. марта, а завршило се 10. јуна 1999. године, након чега је остављен и сукоб између српских снага и ОВК. Завршетак рата значио је повлачење српских снага са Косова и Метохије, односно улазак међународних трупа КФОР-а на ову територију. Савет безбедности УН-а донео је Резолуцију 1244, којом је одобрено увођење међународне војне и цивилне управе на Косову и Метохији под патронатом НАТО-а и УН-а, уз гарантовање суверенитета СР Југославије над јужном српском покрајином.

мери. Ово се, између осталог, посебно односи на поједине елементе нематеријалног културног наслеђа, које Горанци доживљавају као важан део своје традиције, а који су, преношењем са генерације на генерацију, остали сачувани све до данас. Прослава Бурена, која се према датуму одржавања поклапа са празновањем православног Бурђевдана, један је од најзначајнијих догађаја дугог трајања у животу и култури Горанаца, који се практикује до дана данашњег, али о којем у постојећој научној литератури има сасвим мало података. О неколико сегмената поменутог догађаја емпиријски материјал доноси Драгослав Антонијевић (1995, стр. 84–86, 87–88), и то из времена прве половине деведесетих година XX века, док Сања Ранковић Бурен помиње у контексту појединих елемената музичке праксе као саставних делова његове прославе регистрованих до данас (2016, 2018). Јадранка Ђорђевић Црнобрња овог догађаја се дотиче са аспекта његовог симболичког значаја за Горанце настањене у Београду и Тутину као чиниоца њихове идентификације са горанском заједницом и подручјем Горе као матичном географском облашћу (Ђорђевић Црнобрња, 2020, стр. 37, 47). Краћи опис прославе Бурена из првих година XXI века даје Сузана Хасани (2003, стр. 53–56), која приказ овог догађаја, што треба нагласити, доноси као припадница горанске заједнице.

Полазећи од становишта по ком прослави Бурена у научној литератури до сада није посвећено довољно пажње, у раду настојимо да пружимо допринос истраживању овог, за Горанце веома важног догађаја. Циљ рада, у том смислу, представља покушај да прикажемо прославу Бурена са аспекта неколико њених главних елемената, и то узимајући у обзир актере ових елемената, те јасне просторне и временске оквире у којима се они одвијају. У остварењу наведеног циља, прославу Бурена посматрамо кроз концепт *етнографског догађаја*, под којим Весна Вучинић Нешковић подразумева „динамички склоп сукцесивних константних и варијабилних активности чији су временски и просторни оквири, садржаји, актери и артефакти јасно препознатљиви“ (Вучинић Нешковић, 2003, стр. 73–74). Наведеним приступом, дакле, настојимо да изнесемо конкретан, прецизан приказ главних елемената прославе Бурена, са намером да представимо етнографску грађу која би могла да послужи за поновљена истраживања истог феномена, односно за компаративно праћење динамике његовог трајања и евентуалних промена унутар његове структуре.

Са циљем потпунијег концептуализовања истраживане теме, прославу Ђурена третирамо као *свешковину*, којом се у појмовном смислу означава „приредба и весеље поводом неког празника, свечана прослава, свечаност“ (Светковина, 2011). Теоријски гледано, светковину посматрамо кроз призму диркемовског односа између *џрофанои* и *свешои*, где се под профаним подразумева свакодневица, обичан, утилитарни живот заједнице, који је променљив, пролазан и условљен друштвеним факторима и променама, док је свето, са друге стране, дефинисано као домен апсолутно различит од профаног, који обухвата колективне зборове, саборе и ритуале, односно време и догађаје који су у вези са животом светковине. Овако схваћена, светковина се може разумети као производ тежње да се друштво издигне изнад сфере тривијалности, оличене у свакодневици, односно да себе потврди као део неке више сфере постојања. Она је догађај који својом „узаврелошћу“ реактуелизује чувства и симболе од значаја за друштво, што ојачава осећање припадности заједници и учвршћује њене вредности (Ђорђевић, 1986, стр. 9, 11–12). Светковина може бити начин исказивања апсолутне слободе и спонтаности, али она исто толико може да испољава особине свесно обликоване и усмераване активности, чији је циљ каналисање осећања заједнице у одређеном правцу (Ђорђевић, 1986, стр. 22–24).

Имајући у виду да прославу Ђурена Горанци доживљавају као важан део своје традиције, овај догађај се концептуално може довести у везу и са *нематеријалним културним наслеђем*, под којим се подразумевају усмене традиције и изрази, извођачке уметности, друштвени обичаји, ритуали, свечани догађаји, итд., које заједнице, групе, и у појединим случајевима појединци, препознају као део свог културног наслеђа (Ћуковић, 2019, стр. 16, 17).⁸ Наведеним концептом означавају се садржаји културе које су етнологзи, антрополози, историчари уметности, социолози, и други, одувек називали фолклором, традиционалном културом, усменим наслеђем, и слично (Ћуковић, 2019, стр. 31), а који припадницима заједница служе као средство поистовећивања са заједницом, односно као средство изражавања идентитета и континуитета групе. Значај концепта нематеријалног културног наслеђа огледа се посебно у томе што се он не односи на културне феномене као такве, већ на њихове творце, преносиоце, кори-

⁸ Наведено одређење нематеријалног културног наслеђа дато је према Унесковој Конвенцији о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године (Ћуковић, 2019, стр. 16).

снике, захваљујући чему се нематеријално културно наслеђе посматра као жива културна баштина, тј. као врста културне праксе одређене заједнице (Жикић, 2011, стр. 13).

Приказ главних елемената прославе Ђурена заснован је на емпириској грађи прикупљеној теренским истраживањем у горанском селу Враништа, спроведеним крајем 2018. године и у време прославе Ђурена 2019. године.⁹ У истраживању је примењен метод квалитативног типа, што значи да је етнографска грађа прикупљена непосредном опсервацијом проучаваних појава¹⁰ и вођењем разговора са њиховим учесницима, односно житељима наведеног села. Разговори су вођени у облику формалног интервјуа полуструктурираног типа, под којим су се подразумевали интервјуи у којима је упитник био формулисан у виду подсетника, са редоследом питања који није био једнозначан, већ прилагођен ситуацији на терену, односно току разговора са сваким саговорником понаособ.¹¹ Део разговора обављен је у форми неформалних интервјуа, који су настали као резултат спонтане размене информација, до којих је дошло непланирано, у околностима које су створиле могућност доласка до корисних података о теми истраживања.¹² Грађа добијена на основу коришћених метода – опсервације и интервјуа – анализирана је и систематизована, након чега је интерпретирана, односно преточена у наратив којим је тема обухваћена истраживањем описана. Због ограниченог трајања истраживања, те ограниченог броја саговорника, који се није могао узети као репрезентативан узорак за целокупну горанску заједницу у Призренској Гори, резултате презентоване у раду сматрамо само делимичним, односно пре-

⁹ Осим у селу Враништа, у току теренског истраживања боравили смо и у Драгашу. Прослави Ђурена делимично смо присуствовали у селу Доња Рапча. Имали смо прилике да посетимо села Млике, Глобочица и Брод.

¹⁰ Опсервиране појаве бележили смо фото-апаратом и видео-камером. Употребом фото-апарата формирана је фотографска документација чији је део презентован у раду.

¹¹ Формалним интервјуом било је обухваћено седам саговорника. Саговорници су били мушког пола, углавном средње и старије животне доби. До саговорника смо долазили по препоруци лица која су нам у спровођењу истраживања указивала помоћ, односно која су нам, условно речено, у Призренској Гори била домаћини.

¹² Неформалне интервјуе имали смо са око петнаест особа, на које смо у току истраживања случајно наилазили или смо са њима ступали у контакт приликом сусретања са лицима која су нам у спровођењу истраживања помагала. Већину ових особа чинили су мушкарци, старости од двадесетак до 60-70 година.

лиминарним, због чега их видимо као допринос истраживаној теми од ког се не могу очекивати уопштавања, нити доношење коначних закључака.

КАРАКТЕР ПРОСЛАВЕ ЂУРЕНА КАО ДОГАЂАЈА У КУЛТУРИ ГОРАНАЦА

Прослава Ђурена одвија се сваке године почетком маја, најчешће од петог до деветог дана овог месеца (Ранковић, 2016, стр. 108), због чега се овај догађај према датуму свог одржавања може довести у везу са празновањем православног Ђурђевдана. Поред датума, прослава Ђурена има и других додирних тачака са празновањем Ђурђевдана, које указују на заједничко порекло ова два догађаја. Заједнички елементи, међутим, не односе се на онај део прославе Ђурђевдана који је установљен прописима хришћанске православне цркве, већ на оне слојеве овог празника који су на простору насељеном Јужним Словенима забележени практично код припадника свих народа и свих вероисповести – и код православаца, и код католика, и код муслимана. У питању су слојеви чија старина сеже до старих, предхришћанских пролећних култова, због чега је Ђурђевдан, као дан када се – по народном рачунању времена – завршавала зимска и почињала летња половина године, у народним масама и стекао огромну популарност (Бандић, 2004, стр. 326).

На заједничко порекло Ђурена и Ђурђевдана указује и податак да су на крајњем југу Косова и Метохије елементи ђурђевданских, пролећних култова забележени не само у Призренској Гори него и у непосредном окружењу ове области, и то, између осталог, у сâмом Призрену, где су се средином XX века они и даље налазили у пракси код практично свих етничких и верских заједница настањених у овом граду – Срба, Цинцара, Албанаца, Турака, Рома (Антонијевић, 1974, стр. 194).¹³ Најстарији слојеви ђурђевданског фолклора у Призрену, према Драгославу Антонијевићу, припадали су сточарским култовима, који су временом, са преласком са сточарства на земљорадњу, нарочито на занате, изгубили на значају и повукли се пред елементима ратарске

¹³ Код призренских Албанаца муслимана Ђурђевдан је забележен под називом *X'g'r'les*, а код Албанаца католика под именом *Шинђеређ*. Турци су овај празник звали *Хидирлез*. Код Срба и Цинцара забележен је назив *Ђурђевдан* (Антонијевић, 1974, стр. 194).

обредне праксе и „магије везане за здравље човека и његов напредак“ (1974, стр. 194).

Повезаност Ђурена и Ђурђевдана уочљива је и у терминологији. Име Ђурен, наиме, Горанци користе за означавање Ђурђевдана на свом, горанском језику (Ђорђевић Срнобрња, 2020, стр. 47), мада се у Призренској Гори, поред општераспрострањеног назива Ђурен, у појединим селима у употреби могу срести и термини који још директније упућују на везу са Ђурђевданом, а то су Ђурђев-ген и Ђурђијен.¹⁴ Припадници горанске заједнице са којима смо у току истраживања разговарали истичу да термин Ђурен, осим међу Горанцима, није познат у говору ниједног другог народа, због чега га виде не само као јединствену одлику свог језика него и као потврду аутентичности догађаја на који се овај термин односи, тј. као доказ карактера прославе Ђурена као аутентичног елемента горанског традиционалног културног наслеђа.

Истраживачи који су писали о прослави Ђурена наводе да се сличност овог догађаја са празновањем православног Ђурђевдана огледа превасходно у контексту елемената који се односе на извођење обредних радњи чији је замишљени циљ да се на прелазу из зимске у летњу половину године обезбеди здравље деце и одраслих (Ђорђевић Срнобрња, 2020, стр. 47).¹⁵ У ове радње могу се убројати брање лековитих трава, биља и цвећа,¹⁶ умивање и купање у води у раним јутарњим часовима ради здравља, плетење венаца, кићење врата и капија кућа убраним биљем, љуљање девојака у љуљашкама везаним за младо и здраво дрво, и слично (Антонијевић, 1995, стр. 84–85; Hasani, 2003, стр. 55; Ранковић, 2016, стр. 108). Поред наведених, заједнички елементи уочљиви су и у магијској пракси за подстицање здравља и плодности стоке, која обухвата активности као што су шибање оваца врбовим границама, крмљење стоке ђурђевданским биљем помешаним са сољу, итд. (Антонијевић, 1995, стр. 85; Hasani, 2003, стр. 55). Паралела између прославе Ђурена и празновања Ђурђевдана при-

¹⁴ Саговорници обухваћени истраживањем наводили су да је термин Ђурђијен, на пример, карактеристичан нарочито за село Брод.

¹⁵ Јадранка Ђорђевић Срнобрња наводи да су јој припадници горанске заједнице, обухваћени њеним истраживањем, саопштавали да Ђурен прослављају као поздрав пролећу. Једна саговорница јој је овај догађај описала као обележавање „изласка из зиме“ (Ђорђевић Срнобрња, 2020, стр. 47).

¹⁶ Сања Ранковић бележи да први дан прославе Ђурена – 5. мај – Горанци зову *џрафке*, а други дан – 6. мај – *џошке*. Назив *џрафке* односи се на траве и биље које се у току прославе Ђурена сакупљају у пољу, док семантика речи *џошке*, како наведена ауторка тврди, није утврђена (Ранковић, 2016, стр. 108).

метна је и у томе што се оба догађаја у народној традицији повезују са симболиком љубави.¹⁷ За прославу Ђурена, у том смислу, карактеристично је да се она одвија у контексту дружења младих, и то са циљем међусобног упознавања, односно избора потенцијалног брачног партнера (Ђорђевић Crnobrnja, 2020, стр. 108).¹⁸

Колико између горанског Ђурена и православног Ђурђевдана има сличности, толико међу њима има и разлика. Сузана Хасани Ђурен означава као један од највећих пролећних празника у Призренској Гори, чија се прослава у односу на празновање Ђурђевдана разликује нарочито по томе што се она не практикује као породична или крсна слава, као што је то случај код других словенских народа, већ као колективни, општегорански празник. За разлику од празновања Ђурђевдана, прослава Ђурена траје знатно дуже од једног или два дана, колико је уобичајено да се код православних хришћана слави празник посвећен Светом Ђорђу, и најчешће се протеже на скоро читаву седмицу. Главни догађај у склопу прославе Ђурена чини играње великог кола, већином састављеног од младих девојака, док мушкарци и удате жене окружују коло, посматрајући шта се у њему и око њега догађа (Hasani, 2003, стр. 53, 55). Према Драгославу Антонијевићу, Ђурен је највећи празник код Горанаца, који представља древни саборски дан, карактеристичан по масовном окупљању припадника горанске заједнице на пространим зеленим ливадама. Ту, уз писку зурли и ударце у гоч, девојке у празничним ношњама играју колâ, тако да та игра пружа „могућност за једну колективну егзалтацију, за поглед упућен момцима, могућим будућим супружницима, који су били ту, непосредно уз њих саме“ (Антонијевић, 1995, стр. 84, 85–86). Уз свадбени ритуал, како то примећује Сања Ранковић, прослава Ђурена заузима централно место у вредносном систему Горанаца. Овај догађај, према наведеној ауторки, по дужини трајања и разноврсности обредних активности готово да нема премца у целокупној горанској култури. Прославу Ђурена одли-

¹⁷ О елементима празновања Ђурђевдана код православних хришћана, односно Срба, видети више у: Недељковић, 1990, стр. 72–81 и Бандић, 2004, стр. 326–331.

¹⁸ Овај аспект прославе Ђурена од нарочитог је значаја за младе Горанце који живе ван Горе, којима прослава Ђурена служи као повод за долазак у Гору и окупљање ради дружења, упознавања и склапања љубавних, односно брачних веза унутар заједнице. Ова прилика најчешће се користи и за организовање веридби (Ђорђевић Crnobrnja, 2020, стр. 108, 125–126).

кује богатство музичко-плесне праксе, коју карактеришу „вокално извођење жена, мушка или мешовита игра уз пратњу зурли и тупана, и игра девојака уз песму и даире“, при чему се „целокупна музичка и плесна активност у оквиру ђурђевданског окупљања одвија у природи“ (Ранковић, 2016, стр. 107, 108).

ЕЛЕМЕНТИ ПРОСЛАВЕ ЂУРЕНА – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА 2018–2019. ГОДИНЕ

Резултати истраживања које смо у Призренској Гори спровели 2018. и 2019. године показују подударност са забелешкама које су о прослави Ђурена направили раније поменути истраживачи. Горанци из села Враништа прославу Ђурена доводе у везу са периодизацијом године према којој се она дели на зимски и летњи период, сходно чему овај догађај доживљавају као чин којим се означава прелазак из зимског у летње годишње доба, односно прелазак из дела године који у Призренској Гори карактеришу оскудица и тешки услови живота у раздобље карактеристично по бујању природе и свеопштем благостању. Саговорници обухваћени истраживањем, у том смислу, прославу Ђурена виде као догађај којим се слави плодност, али и младост, љубав, лепота. Прославу Ђурена, у исто време, доживљавају као чин колективног весеља, који има за циљ испољавање ведрога расположења и учвршћивање пријатељских и сродничких веза унутар заједнице. Схватајући га на наведени начин, овај догађај за њих представља јединствену прилику да се у току године са својим сународницима који живе ван Горе састану и да тим путем искажу осећања међусобне повезаности и заједништва.¹⁹ Значај окупљања у Гори поводом прославе Ђурена саговорници су изражавали речима „Ке да си, да си, за Ђурен дома да си“, док су за сународника који за Ђурен у Гору не би дошао у шали говорили „да иљи нема паре, иљи је бољен, иљи је улав“.²⁰ Колико прославу Ђурена схватају као ствар од колективног значаја, са друге стране, толико је саговорници подједнако важном сматрају и на индивидуалном, породичном плану. Овај догађај за њих представља повод да

¹⁹ Због тога што поводом прославе Ђурена у Гору долазе многи Горанци који живе и раде ван овог подручја, саговорници су овај догађај описивали као период када Гора „оживи“.

²⁰ Према објашњењу саговорника из села Враништа, реч „бољен“ у горанском говору има значење болестан, а реч „улав“ – поремећен, луд, малоуман.

се чланови фамилије који живе и раде ван Горе окупе, али то је и прилика за обављање појединих догађаја од значаја за породицу, као што су, на првом месту, веридбе чланова породице стасалих за женидбу или удају.²¹

Практично сваки разговор о прослави Ђурена са саговорницима средње или старије генерације није могао да започне без њиховог носталгичног присећања на то како се овај догађај у Гори *некада* одвијао. Период ког су се саговорници у својим данашњим педесетим или шездесетим годинама живота са носталгијом присећали означавали су термином „нека срећнија времена“ и смештали су га у доба до последње деценије XX века. У овом добу, како су говорили, прославе Ђурена биле су познате по бројним радњама чије се практиковање у многим сегментима до данас редуковало, па чак и изгубило. Ово се односи на радње обичајно-обредног типа, као што су *џрафке* или *џравке*, односно *џојке*, које су саговорници описивали као ранојутарњи одлазак у природу ради брања различитих биљака, који се у пракси становника села Враништа данас обавља углавном још само тако што нешто биља, обично босиљак или здравац, тек понеко набере у дворишту или башти свога дома. Пред нестанком је, према тврдњама саговорника, и ритуално купање, које се некада масовно обављало у природи, на каквом потоку или извору, док се у данашње време оно практикује још једино по кућама, где се укућани водом само симболично поливају.

Прославе Ђурена од пре неколико деценија саговорници средње и старије генерације сећају се и по колективним весељима која су била знатно бројнија и масовнија у односу на весеља која се поводом прославе Ђурена организују данас. Тада су се, наиме, весеља приређивала у сваком селу на подручју Призренске Горе, за разлику од ситуације последњих година, када се, према тврдњама саговорника, окупљања поводом прославе Ђурена органи-

²¹ У току истраживања имали смо прилику да једној веридби лично присуствујемо. Церемонијал је обављен на дан 5. маја, тако што је момак са оцем, члановима породице и пријатељима, из села Горња Рапча, одакле је родом, дошао у Драгаш, у кућу своје девојке, будуће невесте. Долазећи у девојчину кућу, гости су са собом донели поклоне. Девојка је свог будућег супруга дочекала свечано одевена, након чега су гости примљени у кућу, а затим послужени кафом, пићем, ручком и слаткишима. Поклони које су гости донели смештени су у једну од соба, тако да буду изложени на увид сваком посетиоцу који у кућу дође. После обављене веридбе, пред повратак у Доњу Рапчу, момак, чланови његове породице и пријатељи добили су у знак уздарја поклоне од девојке и њене породице.

зују у мањем броју села и са мањим бројем учесника. По континуитету ових окупљања, како су саговорници истицали, прослава Ђурена је до дана данашњег ипак задржала карактер једног од најважнијих обележја горанске традиције и културе. Окупљања, праћена весељем, музиком и игром, почињу 4–5. маја и одвијају се у току неколико дана – до 9. или 10. маја.

Најмасовније окупљање поводом прославе Ђурена традиционално се одвија у атару села Враништа, на пољу званом Влашка (Сл. 2). Ово поље се географски налази између села Враништа и села Млике, на успону који од Бродске реке иде ка висоравни на којој је село Враништа смештено. Поље се простире на месту где поменути успон, подно брда Букојне, прелази у широку зараван. Кроз њега вијуга асфалтни пут који од Драгаша води ка селу Глобочица, и даље ка селима Крушево и Рестелица, а од ког се на сâмом пољу одваја друм који води ка селу Враништа.²² Прослава на пољу Влашка пада на централни дан прославе Ђурена, а то је 6. мај, због чега је овај догађај, у односу на прославе Ђурена у другим селима у Призренској Гори, међу Горанцима најпопуларнији. Он окупља највећи број припадника горанске заједнице, па му поред Горанаца из села Враништа присуствују и Горанци са практично целог подручја Призренске Горе. Због велике популарности, прославу Ђурена на пољу Влашка посећују и Горанци из горанских села у Албанији, па и у Северној Македонији.

Прослава Ђурена на пољу Влашка одвија се у поподневним часовима. Године 2019. овај догађај је почео око 14 сати, када су на поље Влашка почели да пристижу његови први учесници. Припадници горанске заједнице долазили су породично и у мањим групама – по двоје, троје или више људи. У групама су долазили посебно млади, тако да су се групе могле разликовати по старосној доби и родној припадности. Становници села Враништа до поља Влашка стизали су углавном пешице, док су Горанци из других села долазили возећи се аутомобилима. Окупљање на пољу Влашка изгледало је тако што су неки међу учесницима, нарочито они који су долазили породично, након пристизања на овај простор заузимали места по ободу поља, где су на трави про-

²² Поље Влашка се, у контексту значаја прославе Ђурена за припаднике горанске заједнице, који овај догађај доживљавају као обележје своје традиције и културе, у теоријском смислу може означити као *простор догађања*. Под овим термином Весна Вучинић подразумева простор колективних активности организованих одређеним поводом, који су од кључног значаја за идентитет локалних група и заједница (Вучинић, 1999, стр. 195).

Слика 2. МАПА ПРОСТОРА ПРОСЛАВЕ ЂУРЕНА НА ПОЉУ ВЛАШКА

стирали какво ћебе или ћилим, на који су потом седали и ту се служили храном и пићем донетим од куће. Још пре 14 часова, када је окупљање учесника прославе Ђурена почело, неколико предузетника је на пољу Влашка поставило више пунктова за продају играчака, бижутерије, слаткиша, роштиља, сокова и слично, док су на две локације подигнута два рингишпила.²³ Привучени наведеним садржајима били су највише припадници млађих генерација, почевши од деце, па до момака и девојака, који су, осим у међусобном дружењу, време по доласку на поље Влашка користили за обилазак поменутих пунктова, куповину или забаву.

До 15 часова на пољу Влашка окупило се више стотина Горанаца, чији ће се број у наставку прославе додатно увећавати. Тада је, на пропланку са десне стране пута Драгаш–Глобочица, надомак

²³ Саговорници обухваћени истраживањем ове садржаје су описивали као појаву новијег датума, проистеклу из настојања појединаца да прославу Ђурена искористе као прилику за зараду.

кривине после које се пут пење уз дрдо Букојну, а непосредно пре скретања за село Враништа, заиграло *оро*, односно коло,²⁴ праћено музиком у извођењу *џујана*.²⁵ Састав *џујана* чинила су двојица *џујанџија*, са једне стране, и тројица зурлаша, или *свирлаџија*, са друге стране, које су чинили плаћени свирачи Роми из Призрена.²⁶ Играње кола започело је петнаестак девојака, од којих су три биле обучене у *свечани косџим*, односно „традиционалну горанску ношњу“,²⁷ док су остале носиле савремену, конфекцијску одећу, исто свечаног типа. Око девојака које су започеле играње кола налазило се, кружно распоређено, више десетина мушкараца и жена, различите животне доби. Као и девојке у колу, и ова

²⁴ Под играњем кола подразумева се врста традиционалне плесне праксе (Ракоћевић, 2012, стр. 16–17), односно облик игре сачињен од ланца међусобно повезаних играча – мушких, женских или мешовитих, који се најчешће креће по кружној, а ређе по некој другачијој путањи: спиралној, вијугавој, чак и правој (Младеновић, 1973, стр. 15). Сâм назив *коло* општесловенског је порекла (Зечевић, 1983, стр. 103) и на Балкану је задебележен код Срба, Хрвата, Словенаца (у Белој Крајини) и муслимана у Босни и Херцеговини. У источним балканским крајевима – код Македонаца и Бугара, али и код Срба (у јужној Србији) и Црногораца – карактеристични су називи *оро* и *хоро*, који долазе од грчке речи *χορός* чије је значење скуп људи, игранка, игра (Младеновић, 1973, стр. 16). Реч *оро* присутна је и у говору Горанаца у Призренској Гори. Саговорници из села Враништа користили су за означавање кола углавном овај термин.

²⁵ Термином *џујан* саговорници из села Враништа означавали су традиционални инструмент тапан, односно гоч или велики бубањ. Под изразом *џујани*, са једне стране, подразумевали су множину, тј. два или више ових инструмената, али, са друге стране, и инструментални састав сачињен од свирача који ударају у тапан и свирача који дувају у зурле. Називом *џујани* саговорници су означавали и сâмо играње кола које се одвија уз пратњу поменутих инструмената. За инструмент зурле наводили су да се он у горанском говору зове *свирле*. Наведену терминологију помиње још Бирте Треруп, шездесетих година XX века, која у својим белешкама из Призренске Горе каже да је локални назив за зурле свирла, и да се цела „група, рачунајући тупанџије и свирлаџије, назива тупани“ (в. Трагер, 1974, стр. 212).

²⁶ Бирте Треруп у време својих истраживања такође бележи да Горанци за своја весеља ангажују свираче из Призрена. Ова ауторка је записала да групе тупанџија и свирлаџија Горанци означавају термином *џајџе* (Трагер, 1980, стр. 483). Према Сањи Ранковић, сâми Горанци нису никада свирали ни зурле, ни тупане, али су музицирање на овим инструментима идентификовали као елемент свог културног идентитета, уз који, све до данас, праве готово сва своја весеља. Наведена ауторка објашњава да популарност ова два инструмента међу припадницима горанске заједнице представља резултат оријенталног, турско-источњачког утицаја који је на традиционалну музику Горанаца извршен у времену османске владавине (Ранковић, 2016, стр. 112–113, 117–118).

лица су била обучена сходно карактеру догађаја у ком су учествовала, што значи свечано. Већина је била одевена у савремену, конфекцијску одећу, док је десетак жена носило *џерлик*,²⁸ а отприлике исто толико девојака „традиционалну ношњу“. Играње кола започето је у форми кола отвореног типа, српастог облика, под којим се подразумева коло у облику кружне линије дужине до око четвртине круга (Младеновић, 1973, стр. 114). Свирачи који су својом музиком пратили игру били су распоређени тако да су зурлаши седели на ободу пропланка на ком је коло играно, дакле изван кола, док су се тупанције налазиле унутар кола, крећући се заједно са њим (Сл. 3 и 4).

Како је време од почетка играња кола одмицало, тако се повећавао и број људи који су пристизали на пропланак на ком се коло играло. Пристизали су и мушкарци и жене, различитог узраста, почевши од деце, преко омладине, па до особа у зрелим и старијим годинама. Жена које су носиле *терлик* и девојака обучених у „традиционалну ношњу“ било је све више. Са повећањем

²⁷ Синтагму „традиционална горанска ношња“ стављамо под знаке навода у настојању да тиме укажемо на значење у ком ову синтагму користимо. С тим у вези, полазимо од констатације Мине Дармановић по којој традиционална, односно народна женска ношња Горанаца, под утицајем куповних производа, савремених материјала и начина израде од последњих деценија XX века почиње да се мења и нестаје. Повлачи се из свакодневне употребе, све мање се тка ручно, док се све чешће виђа још само за време свечаности (Дармановић, 1994, стр. 146, 148, 149). Традиционална горанска женска ношња, у том смислу, у новије време задржава углавном само свој свечани карактер, сходно чему превасходно добија функцију *свечаног костима*, под којим се подразумева одећа која се састоји од предмета који се користе искључиво у свечаним приликама (Ђорђевић *Crnobrnja*, 2020, стр. 154). Према Јадранки Ђорђевић *Crnobrnja*, саговорници обухваћени њеним истраживањима наводили су да се женски свечани костим користи „за весеље“ и да представља „незаобилазан део горанске традиције“ (2020, стр. 154). Наведена ауторка овај костим означава као један од главних симбола етничког идентитета Горанаца, којим припадници ове заједнице успостављају границу према припадницима других заједница (2020, стр. 37).

²⁸ У питању је одевни предмет црне боје, налик мантилу, који носе удате Горанке када бораве ван куће. *Терлик* је кројен у струк, дужине до испод колена, без ревера је и са дугим равним рукавима. Носи се практично само у Гори и користе га само Горанци. Може се сматрати симболом брачног статуса жене, али и симболом горанске заједнице, односно елементом горанског етничког идентитета (Ђорђевић *Crnobrnja*, 2015, стр. 306). Између свакодневног и свечаног *терлика* постоје извесне разлике. *Терлик* који се носи у свечаним приликама на ободима рукава и на предњем доњем делу има већне геометријске шаре беле боје, док код *терлика* намењеног за свакодневну употребу ових шара нема (Ђорђевић *Crnobrnja*, 2015, стр. 62).

СЛИКА 3. ЗУРЛАШИ НА ПРОСЛАВИ ЂУРЕНА НА ПОЉУ ВЛАШКА

броја људи који су се окупљали око кола, растао је и број учесника кола. Прикључивање игрању кола није било ограничено ни по полу, ни по старости учесника, што значи да је могао да игра ко год је то пожелео. Колу су се највише прикључивале особе женског пола, али су му се, како је оно расло, у одређеном броју придруживали и мушкарци. Коло је расло на два начина: 1) пресецањем, тј. улажењем у коло; 2) хватањем на крају кола као последњи играч. Започето у форми отвореног типа, коло је и нарастањем задржало исти облик, али тако да је са повећањем броја учесника његова кружна линија попуњавана, па је уместо српастог изгледа оно попримило изглед скоро затвореног круга. Контакт између играча у колу био је непосредан, што значи да су се они, хватајући се шакама, међу собом држали за руке, и то тако да су им руке биле савијене у лактовима, толико да су им се шаке налазиле готово у висини рамена. Коло се кретало слева надесно, при чему се крајњи десни играч налазио у улози коловође, што је он означавао високо подигнутом десном руком и држањем марамнице у шаци којом је махао. Играла се практично само једна врста кола, за чији стил играња би се могло рећи да је под-

сећао на варијанту тзв. лаког кола, које је на Косову и Метохији забележено под називом *леснојо*. Играло се једноставно – прављењем три корака удесно, једног у месту (налик полукораку уназад), па поново три корака удесно, и тако редом, чиме се коло у току играња померало у десну страну.²⁹

Слика 4. Тупанџије у пратњи кола

Уз континуирану музичку пратњу зурли и тупана, коло је око 16 часова толико нарасло да су се играчи, због ограничености простора на ком су играли, организовали у два кола, оба отвореног типа, која су се кретала паралелно једно уз друго.³⁰ Број учесника у овако формираном колу, пречника двадесетак метара, износио је најмање стотину, с тим да састав кола није у сваком тренутку морао бити исти, будући да су му се у току играња поје-

²⁹ Оливера Младеновић наводи да је под називом *леснојо* овај стил играња кола забележен и у данашњој Северној Македонији. У питању је тип игре који је, према наведеној ауторки, познат на читавом Балканском полуострву и то у великом броју варијанти (Младеновић, 1973, стр. 143).

³⁰ Овакав начин играња може се убројати у ону врсту кола чију формацију Оливера Младеновић дефинише као *коло у колу*, под чиме се подразумевају два или више кола која имају исти центар (Младеновић, 1973, стр. 118).

дини играчи прикључивали, док су се, у исто време, неки из њега искључивали. Највећи део кола чинили су играчи женског пола, међу којима је највише било младих, неударних девојака. Са друге стране, док је коло играло, око њега се налазило више стотина посматрача, чију су већину чинили мушкарци. Учеснице кола које су својом појавом посебно привлачиле пажњу окупљених биле су девојке обучене у „традиционалну ношњу“ (Сл. 5). Број ових девојака, међутим, није износио више од пар десетина, што је, према тврдњама саговорника обухваћених истраживањем, било неупоредиво мање у односу на број девојака које су у традиционалним ношњама на прославу Ђурена долазиле *некада*, пре неколико деценија.³¹ У питању је елемент прославе Ђурена, који, како су саговорници наводили, представља једно од препознатљивих обележја овог догађаја. Одевене у традиционалну ношњу, наиме, девојке су на прослави Ђурена одувек играле у колу и тако се приказивале широј заједници. Овакво приказивање, према тврдњама саговорника, до данас је задржало исти смисао, а то је да девојке, кроз систем значења одевних елемената садржаних у одећи коју приликом играња кола носе, својим сународницима заправо „саопште“ свој брачни статус: 1) статус неударне девојке; 2) веренице или *дагенице*; 3) невесте или *млајнесџе*, односно девојке која ће се ускоро, у предстојећој сезони,³² удати.

Прослава Ђурена на пољу Влашка доживела је кулминацију између 16 и 16.30 часова. Тада је број учесника овог догађаја достигао максимум и износио је око хиљаду и по људи. Осим на пропланку на ком се играло коло, део прославе се, практично од њеног почетка, одвијао и дуж пута Драгаш–Глобочица, од места где се на кривини према брду Букојна скреће ка селу Враништа, па до неких три стотине метара даље, идући уз успон којим се наведени пут уз поменуто брдо пење. Овде се одвијао *корзо*,³³ који су саговорници обухваћени истраживањем описивали као саставни део прославе Ђурена, од значаја нарочито за дружење и упознавање припадника млађих генерација. Реч је о догађају

³¹ Саговорници из села Враништа указивали су на то да се „ношња“ данас углавном израђује по поруџбини и да се набавља од занатлија Горанаца који се њеном израдом професионално баве. Вредност „ношњи“ варира. „Ношње“ за неударне девојке су јефтине, док су за невесте најскупље.

³² Термином *сезона*, према објашњењу саговорника из села Враништа, Горанци означавају летње годишње доба, пре свега месеце јул и август. Ово је период када многи Горанци који живе у расејању долазе у Призренску Гору на годишњи одмор, и када се, између осталог, међу припадницима горанске заједнице најчешће обављају венчања.

Слика 5. Жена у терлику и група девојака у свечаним костимима приликом играња кола

који је, дакле, текао упоредо са играњем кола, и то у непосредној близини, на удаљености од неколико десетина метара, на простору који је представљао одвојену целину у односу на пропланак на ком се коло играло. Корзо на пољу Влашка одвијао се у форми шеталишта, и по својим основним особинама, посматрано у теоријском смислу, могао се описати као облик друштвеног понашања чији су актери, са раздаљине, или кроз блиски контакт, међу собом у јавном простору остваривали социјалну интеракцију.³⁴

³³ Појам корзо потиче од италијанске речи *corso* (латински *cursus*), која у основи значи трк, трчање, ток, тркалиште, улично шеталиште. На српском говорном подручју ова реч у савременом издању има двојако значење. То је „део града у коме се у одређено време скупљају шетачи, али [...] и шетање великог броја особа на улици, шеталишту“ (Вучинић, 1994, стр. 423).

³⁴ Весна Вучинић корзо дефинише као појаву која се може посматрати са два аспекта. То је, са једне стране, јавни простор у коме се врши социјална интеракција, и то: пасивно, с раздаљине, и активно, блиским контактима. Под корзоом, са друге стране, наведена ауторка подразумева и сâму (неформалну) институцију социјалне интеракције која се одвија у строго дефинисаном јавном простору (Вучинић, 1994, стр. 423).

Огромну већину учесника на корзоу чинили су млади, мада су се међу учесницима, у извесном, мањем броју, могла видети и лица у зрелијим годинама. Састав и број учесника није био сталан. С обзиром на то да се корзо одвијао у исто време кад и играње кола, одређени број учесника у једном моменту је могао играти у колу, или му присуствовати као посматрач, да би се нешто касније прикључио корзоу, и обрнуто. Између играња кола, са једне стране, и шетања на корзоу, са друге стране, у току прославе Бурена одигравала се, дакле, својеврсна „размена“ учесника, захваљујући чему су актери овог догађаја, не обавезно сви, партиципирали у оба његова саставна дела. Број учесника на корзоу у сваком тренутку износио је више стотина људи. Корзо се одвијао тако што су неочењени момци, поређани у облику шпалира, стајали дуж обе стране шеталишта, односно дела пута Драгаш-Глобочица, на успону уз брдо Букојна. Између овако распоређених момака, корзоом су се шетале девојке, идући у паровима или мањим групама (Сл. 6). Поред девојака, у шетњи су се могли видети и парови, састављени од момака и девојака, али и мање групе момака, као и супружници, или родитељи са децом. Момци који су стајали дуж шеталишта посматрали су пролазнике и притом се обраћали девојкама, на шта су оне застајале и са њима ступале у разговор. Ови разговори могли су бити испуњени шалом, смехом и слично. Комуникација се на корзоу одвијала и међу учесницима који су шетали и то у форми међусобног разговора или размене поздрава приликом сусрета познаника. Кретање шетача текло је у мимоходу, што значи да је један део учесника корзоа ишао десном страном шеталишта, док се други део кретао његовом левом страном. Шетачи који су ишли десном страном стизали су до врха успона на ком се корзо одвијао, након чега су се окретали, и истим путем, спуштајући се низ леву страну шеталишта, враћали назад. По повратку на почетак шеталишта учесници корзоа су се опет окретали, понављали шетњу и то чинили више пута заредом.

Прослава Бурена на пољу Влашка трајала је до око 16.45 часова. Тада су се, у исто време, завршили и играње кола и шетња на корзоу. Завршетак прославе значио је разилазак свих окупљених учесника овог догађаја, односно њихов одлазак својим кућама.³⁵

Слика 6. Корзо на пољу Влашка

Поред играња кола и корзоа на пољу Влашка на дан 6. маја, у селу Враништа одржан је још један догађај поводом прославе Ђурена, на ком се такође окупио велики број припадника горанске заједнице. Овај догађај је одржан у сâмом центру села, дан раније – 5. маја. Тада је, у вечерњим часовима, на главном сеоском тргу организована музика, односно музичко вече, под слоганом „Млади Горе у Враниште“.³⁶ У оквиру наведеног догађаја приређен је наступ музичког састава „Фарук бенд“, једног од омиљених музичких састава међу Горанцима, који у селима Призренске Горе че-

³⁵ Прослава би потрајала дуже да су временски услови то дозволили. Нешто после 16.30 часова, на име, дошло је до снажног пљуска, иако је практично од јутра, па до касних поподневних часова, небо над Призренском Гором на дан 6. маја 2019. године било претежно ведро. Пљусак је покварио прославу, због чега су се учесници разишли.

³⁶ Догађај је организован под покровитељством невладине организације „Невен“ из Враништа, која је обезбедила средства за његово одржавање. Иста невадина организација помогла је организацију музике и у селима Љубовиште (4. маја) и Доња Рапча (6. маја), као и организацију централне прославе Ђурена, одржане на пољу Влашка.

сто наступа поводом разних догађаја, као што су прославе Ђурена, свадбе, сунети, и слично.³⁷ Репертоар који је приликом наступа поменути састав изводио био је такав да је он обухватао извођење традиционалних песама са подручја Призренске Горе, као и интерпретацију ауторских нумера у извођењу певача савремене популарне, тзв. *фолк* музике са простора Србије и Босне и Херцеговине. Главнину репертоара изводила су два члана наведеног састава, и то свирач на електричним клавијатурама и певач. Наступ је садржао извођење инструменталних мелодија, са једне стране, и вокално-инструменталних садржаја, са друге стране, и то тако да је свирање на електричним клавијатурама извођено по узору на музицирање на зурлама, уз настојање да се оно опонаша у импровизацији и тонској боји.³⁸ У песмама које су се приликом наступа „Фарук бенда“ са озвучења могле чути певало се о темама везаним за љубав, срећу, жал због живота у туђини, чежњу за домом и слично.

Почетак музике био је заказан за око 21 сат. Од тог тренутка у центар Враништа пристизали су превасходно припадници млађих генерација, међу којима је, поред младих из сâмог Враништа, било много оних који су долазили из других села са подручја Призренске Горе.³⁹ Веома брзо након почетка окупљања, на главном сеоском тргу оформљено је коло, које је заиграло уз музику састава „Фарук бенд“. Са повећавањем броја лица окупљених у центру Враништа повећавао се и број учесника у колу, па је око 22 часа у њему већ играло између стотину и две стотине играча. Огромну већину играча чиниле су девојке, док су момци углавном стајали око кола, посматрајући девојке у колу и разговарајући међу собом. Према типу и начину играња, коло је наликовало колу које се играло на пољу Влашка. Било је отвореног типа, тако да је са порастом броја играча добијало изглед скоро затвореног круга, док је начин играња био једноставан, што значи

³⁷ У питању је музички састав из села Грнчаре код Призрена. Чланове састава чине Бошњаци.

³⁸ Уз опонашање зурли, у свирању на електричним клавијатурама било је приметно и опонашање тамбуре, инструмента за који је, према Сањи Ранковић, забележено да представља основу традиционалне вокално-инструменталне праксе Горанаца (Ранковић, 2016, стр. 117).

³⁹ Исто као и када је реч о пољу Влашка, тако се у контексту прославе Ђурена и главни сеоски трг у центру Враништа може означити као *џросџор догађања*, који према Весни Вучинић представља простор колективних активности организованих одређеним поводом, које су од кључног значаја за идентитет локалних група и заједница (в. Вучинић, 1999, стр. 195).

да се играло прављењем три корака удесно, једног или два корака у месту, па поново три корака удесно. Коло је у пречнику било широко колико и сеоски трг на ком се играло, а то је 20–30 метара. Повећавање броја играча, који је у току вечери достигао више стотина људи, довело је до тога да коло у једном моменту прерасте у форму састављену од два кола, односно кола у колу, која су се у исту, десну страну, кретала паралелно једно са другим.

За разлику од играња кола на пољу Влашка, када је један број учесника био одевен у свечани костим, односно „традиционалну ношњу“, приликом играња кола у оквиру *музичке вечери* није било изузетака: све девојке су носиле искључиво савремену, конфекцијску гардеробу, прилагођену свечаном карактеру догађаја. Са карактеристичним горанским одевним елементима могло се видети тек неколико удатих жена, које су се, окупљене у средишту кола, где су међу собом разговарале и посматрале шта се у колу догађа, истицале по ношењу терлика.

Играње кола у центру села Враништа, праћено музиком састава „Фарук бенд“, трајало је до дубоко у ноћ. Завршено је касно после поноћи, након чега су се са главног сеоског трга учесници овог догађаја разишли.

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Резултатима представљеним у раду дат је конкретан опис неколико главних елемената прославе Ђурена у Призренској Гори, чиме је пружен допринос истраживању овог, за Горанце веома важног догађаја. Приказ прославе Ђурена, у том смислу, презентован је у форми која је имала за циљ да понуди етнографску грађу којом би истраживани феномени били описани прецизно, уз узимање у обзир њихових актера, те јасних временских и просторних оквира у којима се они одвијају.

Резултати остварени истраживањем показали су да се у главне елементе прославе Ђурена могу убројати феномени јавног, колективног карактера, који подразумевају масовно окупљање припадника горанске заједнице, а које Горанци у Призренској Гори доживљавају као обележје своје културе и део своје традиције. Гледано хронолошки, према редоследу одвијања, елементи колективног карактера поводом прославе Ђурена, забележени у селу Враништа 2019. године, били су ови:

- 1) *музика* – одвија се у ноћи између 5. и 6. маја, у центру села; учесници су претежно млади (момци и девојке); централни догађај обухвата играње кола, уз музичку пратњу састава који уз помоћ савремених електричних инструмената изводи инструменталне и вокално-инструменталне мелодије; коло се игра тако што већину његових учесника чине девојке, док момци углавном стоје око кола;
- 2) *џујани* – одвија се у поподневним часовима 6. маја, на пољу Влашка, у атару села Враништа; учесници су припадници различитих генерација; главни догађај обухвата играње кола, уз музичку пратњу састава који чине свирачи на традиционалним инструментима тупанима и зурлама; у колу се већином налазе особе женског пола (девојке, али и удате жене), док су мушкарци углавном распоређени око кола;
- 3) *корзо* – овај елемент се одвија у исто време када и *џујани* и исто на пољу Влашка; учесници су углавном млади (момци и девојке); главну активност представља шетња делом асфалтног пута Драгаш–Глобочица, тако да су момци, у форми шпалира, већином распоређени дуж обе стране пута, док девојке шетају између њих.

Елементи прославе Бурена, приказани у раду, указују на свечани карактер овог догађаја, по чему се он може описати као светковина, састављена од музичких и плесних сегмената. Овакво становиште иде у прилог опажању које је деведесетих година XX века изнео Драгослав Антонијевић, који је прославу Бурена дефинисао као саборски дан, карактеристичан по масовном окупљању припадника горанске заједнице. На основу етнографске грађе прикупљене 2018–2019. године види се да су карактеристике прославе Бурена које помиње Антонијевић, али које наводе и други истраживачи (Хасани, Ранковић), уочљиве и у данашњем времену, годинама касније, што сведочи о значају који овај догађај за Горанце и даље има. Резултати представљени у раду, у том смислу, упућују на закључак о континуитету истраживаних феномена, чији се значај огледа посебно са аспекта њихове улоге као чиниоца којим Горанци исказују припадност својој заједници. Представљена грађа указује и на значај елемената прославе Бурена са становишта одржавања, односно успостављања веза међу Горанцима (нарочито међу младима), али се њоме поставља и питање улоге ових елемената као средстава изражавања родне и генерацијске структуре унутар горанске заједнице. Ре-

зултатима рада, најзад, указано је на сву сложеност прославе Ђурена као догађаја. Елементе овог догађаја, динамику њиховог трајања, структуру и улогу коју имају у животу Горанаца, не само у селу Враништа, него и у другим селима Призренске Горе, тек треба подробније истражити.

ИЗВОРИ *Municipal Profiles*. (2018). OSCE Mission in Kosovo.
Regjistrimi i Popullsisë Ekonomive Familjare dhe anesave në Kosovë 2011. (2013). Prishtinë: Agjencia e Statistikave të Kosovës.

ЛИТЕРАТУРА Антонијевић, Д. (1974). Ђурђевдански фолклор као обележје специфичности и заједнице етничких група Призрена. *Раг XIV конгреса Савеза фолклориста Југославије у Призрену 1967 (193-202)*. Београд: Савез удружења фолклориста Југославије.

Антонијевић, Д. и Радовановић, М. (1995). (ур.) *Шарљанинске жује Гора, Ојоле и Средска: антрополошко-етничке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*. Поседна издања, књ. 40/II. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Антонијевић, Д. (1995). Етнички идентитет Горанаца. У: Д. Антонијевић и М. Радовановић (ур.), *Шарљанинске жује Гора, Ојоле и Средска: антрополошко-етничке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике (76–88)*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Ахметовић, Б. (2000). Самостална општина Гора, потврда самосвојности и основа за очување ентитета и идентитета Горанаца. У: М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у шарљанинским жујама Србије: проблеми садашњих услова животоа и ојсџанка (55–58)*. Београд: Одбор за проучавање Косова и Метохије САНУ: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Бандић, Д. (2004). *Народна релиџија Срба у 100 њојмова*. Београд: Нолит.

Бурсаћ, М. (2000). (ур.) *Горанци, Муслимани и Турци у шарљанинским жујама Србије: проблеми садашњих услова животоа и ојсџанка*. Београд: Одбор за проучавање Косова и Метохије САНУ: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Васиљевић, М. (1950). *Југословенски музички фолклор I: Народне мелодије које се њевају на Космету*. Београд: Просвета.

Вучинић, В. (1994). Дубровачки страдун као корзо и његова социјална сегментација. *Зборник Филозофског факултета у Београду*, XVIII, 423–442.

Вучинић, В. (1999). *Просјорно њонашање у Дубровнику: Антрополошка ситуџија рада са ориџиналном сџруктуром*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.

- Вучинић-Нешковић, В. (2003). Прослава Божића на полуострву Луштица у Боки Которској. У: Д. Радојичић (ур.), *Традиционално и савремено у култури Срба (73–100)*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Дармановић, М. (1994). Садашња горанска народна ношња. *Башићина*, 5, 143–150.
- Дармановић, М. (1995). Савремене промене у народној култури печалбарског региона Гора. *Башићина*, 6, 151–157.
- Derans, Ž-A. i Žeslen, L. (2011). *Putovanje u zemlju Goranaca: Balkan, početak XXI veka*. Београд: Медијска књиžара KRUG.
- Дивац, З. (1995). Свадбени обичаји у Средачкој жупи и Гори. У: Д. Антонијевић и М. Радовановић (ур.), *Шарљанинске жупе Гора, Ојоље и Средска: антропогеографско-етничке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике (195–202)*. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Дрвошанов, В. (2012). Националната припадност на Гораните изразена преку јазикот во народните песни. *Македонистика*, 11, 268–292.
- Đorđević, J. (1986). Мноštvo lica svetkovine. *Kultura*, 73–74–75, 9–31.
- Ђорђевић Црнобрња, Ј. (2014). Миграције из Горе крајем двадесетог и почетком двадесет првог века. *Гласник Етнографског института*, LXII (2), 35–46.
- Đorđević Crnobrnja, J. (2014). „A zboriš našinski?“ – О употреби горанског говора у Београду. *Antropologija*, 14 (2), 101–116.
- Đorđević Crnobrnja, J. (2015). Terlik – simbol etničkog i religijskog identiteta Goranaca. *Етнологско антрополошко свеске*, 26 (15), 61–70.
- Ђорђевић Црнобрња, Ј. (2015). Свакодневно одевање Горанки у Београду. *Гласник Етнографског института*, LXIII (2), 303–316.
- Ђорђевић Црнобрња, Ј. (2015а). И до Исланда су стигли – економска и политичка миграција Горанаца из Горе. *Гласник Етнографског института*, LXIII (3), 565–579.
- Ђорђевић Црнобрња, Ј. (2018). Миграције, интеграција и брачна пракса код Горанаца. *Гласник Етнографског института*, XLV (3), 581–600.
- Đorđević Crnobrnja, J. (2020). *Nismo prekidali sa Gorom. Etnicitet, zajednica i transmigracije Goranaca u Beogradu*. Posebna izdanja, knj. 93. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Жикић, Б. (2011). Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе. Увод у истраживање и прелиминарни резултати. У: Б. Жикић (ур.), *Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе (7–25)*. Београд: Српски генеалогски центар: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета.
- Зечевић, С. (1983). *Српске народне ијре*. Београд: „Вук Караџић“: Етнографски музеј.

- Ivanović, R. (1972). Oblici goranskih kosovskih pesama sa motivom pećalbe u današnjem životu. U: V. Žganec (ur.), *Rad XVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije – Poreč 1970* (195–198). Zagreb: Savez udruženja folklorista Jugoslavije.
- Idrizi, S. (2013). Gora kao specifičan dijalektološki areal. *Univerzitetska misao*, 12 (3), 102–107.
- Јастребов, И. С. (2018). *Сџара Србија и Алданија*. Београд: Службени гласник.
- Лутовац, М. (1955). Гора и Опоље. *Српски етнографски зборник*, LXIX, 227–339.
- Markov, I. (2019). Changing Practices of “Being Together” in the Transnational Kin-Relationships among Gorani. *Гласник Етнографског института САНУ*, LXVII (3), 501–522.
- Младеновић, О. (1973). *Коло у Јужних Словена*. Поседна издања, књ. 14. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Mladenović, R. (1986). Goranski govor u odnosu na granične makedonske i granične srpske govore. U: A. Butyći (ur.), *25 vjet pune Shkolla e lartë pedagogjike „Xhevdet Doda“ në Prizren / 25 godina rada Više pedagoške škole „Dževdet Doda“ u Prizrenu* (91–112). Priština: Universiteti i Kosoves.
- Младеновић, Р. (2000). Горански говор. У: М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије: проблеми садашњих услова живота и ојсџанка* (49–54). Београд: Одбор за проучавање Косова и Метохије САНУ: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Младеновић, Р. (2001). Говор шарпланинске жупе Гора. *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 48. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Недељковић, М. (1990). *Годишњи обичаји у Срба*. Београд: „Вук Караџић“.
- Радовановић, М. (1995). Антропогеографске и етнодемографске особености шарпланинских жупа Горе, Опоља и Средске. У: Д. Антонијевић и М. Радовановић (ур.), *Шарпланинске жупе Гора, Опоље и Средска: антропогеографско-етничке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*. Поседна издања, књ. 40/II (11–75). Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Rakočević, S. (2012). *Tradicionalni plesovi Srba u Banatu*. Pančevo: Kulturni centar Pančevo: Gradska biblioteka Pančevo.
- Ранковић, С. (2016). Традиционална музика Призренске Горе у сенци Отоманске империје. *Музикологија*, 20, 101–132.
- Ranković, S. (2018). St. George’s Day Songs in Prizrenska Gora. In: G. Blagojević (Ed.), *The Feast of Saint George: Different Cultural Contexts and Traditions* (119–139). Belgrade: Serbian Ethnological and Anthropological Society: Institute of Ethnography Serbian Academy of Sciences and Arts.

- Рељић, М. (2011). Горанци – од географске одреднице до етнонима. *Окшoих*, 1 (1/2), 165–173.
- Светковина. (2011). У: М. Вујанић и др. *Речник српскога језика* (стр. 1143). Нови Сад: Матица српска.
- Станковић, С. (1993). *Индивидуално и колективно у орској и вокалној традицији жена у Гори* (неодјављен дипломски рад). Факултет музичке уметности, Београд.
- Тончева, В. (2013). „Муж ми е на гурбет...“ За гурбетите и печалбарството на гораните в Косово и Албанија. *Годишник на Асоциација за антропологија, етнологија и фолклористика „Ониџл“*, 12, 31–46.
- Traerup, B. (1972). Dvoglasno pjevanje u Prizrenskoj Gori. У: V. Žganec (ur.), *Rad XVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije – Poreč 1970* (345–349). Zagreb: Savez udruženja folklorista Jugoslavije.
- Traerup, B. (1974). Народна музика Призренске Горе. У: Д. Недељковић (ур.), *Раг XIV конгреса Савеза фолклориста Југославије у Призрену 1967* (211–223). Београд: Савез удружења фолклориста Југославије.
- Traerup, B. (1980). Tupan i svirala u svadbenim obredima u selu Brodu, Prizrenska gora. У: Л. Каровски и Г. Стефановски (ур.), *Зборник од XXV Конгрес на сојузои на здруженијаи на фолклористи на Југославија, Берово, 1978* (483–488). Скопје: Здружение на фолклористите на Македонија.
- Ćuković, J. (2019). *Nematerijalno kulturno nasleđe iz antropološke perspektive: Reprezentativnost, selektivnost i instrumentalizacija*. Monografije, knj. 11. Београд: Оделjenje за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.
- Хасани, Х. (2000). Миграције становништва шарпланинске жупе Гора. У: М. Бурсаћ (ур.), *Горанци, Муслимани и Турци у шарпланинским жупама Србије: проблемни садашњих услова животи и ојсџанка* (33–44). Београд: Одбор за проучавање Косова и Метохије САНУ: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.
- Hasani, S. (2003). *Etnološke karakteristike Šarplaninske Župe Gora* (neobjavljen diplomski rad). Филозофски факултет, Београд.

ALEKSANDAR S. PAVLOVIĆ

THE INSTITUTE FOR SERBIAN CULTURE PRIŠTINA – LEPOSAVIĆ

SUMMARY

CELEBRATION OF ĐUREN IN PRIZRENSKA GORA
– A CONTRIBUTION TO THE RESEARCH

In this paper the author presents several main elements of the celebration of Đuren among the Gorani in Prizrenska Gora, an event which, according to the date of the event, coincides with the celebration of Orthodox St. George's Day. The elements of Đuren's celebration the author tries to present taking into account its actors, and the clear spatial and temporal frameworks in which they take place. With this approach, the aim of the paper is to offer a concrete, precise presentation of the main elements of Đuren's celebration, which could be used as an ethnographic material for repeated research of the same phenomenon and comparative monitoring of its duration and possible changes within its structure. The results presented in the paper were obtained from the field research conducted in Gorani village of Vraništa at the end of 2018 and during the celebration of Đuren in 2019.

The results achieved by the research showed that the main elements of Đuren's celebration include phenomena of a public, collective character, which imply a mass gathering of members of the Gorani community, and which the Gorani in Prizrenska Gora perceive as a feature of their culture and part of their tradition. Viewed chronologically, the elements of a collective character on the occasion of the celebration of Đuren, recorded in the village of Vraništa, include *muzika*, *tupani* and *korzo*. The content of these elements indicates the solemn character of Đuren's celebration, by which it can be described as a festivity, composed of music and dance segments. Based on ethnographic material collected in 2018-2019, it can be seen that the characteristics of the celebration of Đuren, mentioned by researchers who have dealt with this phenomenon in previous years and decades, are noticeable even today, which testifies of the importance that this event still has for the Gorani. The results presented in the paper point to the conclusion about the continuity of the researched phenomena, which importance is reflected especially from the aspect of their role as a factor by which the Gorani express their belonging to their community. The presented material also indicates the importance of the elements of Đuren's celebration from the aspect of maintaining and establishing ties

among the Gorani (especially among youth), but it also raises the question of the role of these elements as a way of expressing gender and generational structure within the Gorani community. The results of the research, finally, point out all the complexity of celebrating Đuren as an event. The elements of this event, the dynamics of their duration, the structure and the role they play in the life of the Gorani, not only in the village of Vraništa, but also in other villages in Prizrenska Gora, have yet to be researched in more detail.

KEYWORDS: Đuren, Prizrenska Gora, Gorani, Vraništa, Kosovo and Metohija.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).